

KONTRASTIVNA ANALIZA POSLOVICA S LEKSEMOM PAS U POLJSKOME I HRVATSKOME JEZIKU

*Marinela Aleksovski**

Filozofski fakultet, Zagreb

Ovaj je rad rezultat usporedbe poljskih i hrvatskih poslovice koje u sebi sadrže leksem *pas*. Istraživanje je pokazalo da se simbol *psa* odrazio u analiziranim poslovicama oba jezika približno jednako. Klasifikacija poslovice provedena je prema semantičkim poljima i tematskim skupovima koji su u svojoj biti najčešće binarne opozicije, a prema kriteriju ekvivalencije poslovice smo podijelili na četiri tipa: (1) poslovice potpune ekvivalencije, (2) poslovice parcijalne ekvivalencije, (3) poslovice funkcionalne ekvivalencije i (4) poslovice nulte ekvivalencije. Najveći je broj analiziranih poslovice parcijalne (djelomične) ekvivalencije, a samo 15,4% poslovice iz analiziranog korpusa pripada tzv. nultoj ekvivalenciji (tj. poslovicama koje nemaju ekvivalenta u hrvatskome jeziku).

Ključne riječi: poljske poslovice, hrvatske poslovice, leksem pas, kontrastivna analiza, klasifikacija poslovice

Ovaj se rad bavi usporedbom poljskih i hrvatskih poslovice koje u sebi sadrže leksem *pas*.

Poslovice potječu iz različitih rječnika, zbirki i radova. Korištena je i ostala literatura, no zbog prevelika obujma u ovome radu navodimo samo citiranu. Klasifikaciju poslovice provest ćemo prema semantičkim poljima i tematskim skupovima koji su najčešće binarne opozicije, npr. mladost – starost, dobro – loše i tomu slično. Prema kriteriju ekvivalencije imamo četiri tipa poslovice: (1) poslovice potpune ekvivalencije (koje se u cijelosti podudaraju u oba jezika i na planu sadržaja i na planu izraza); zatim (2) poslovice parcijalne ekvivalencije (koje se djelomično podudaraju, s time da u oba jezika i dalje imamo leksem *pas*); (3) poslovice funkcionalne ekvivalencije (koje su izrazom različite, ali se sadržajno i dalje podudaraju, s time da u hrvatskome ekvivalentu nema leksema *pas*); (4) poslovice nulte ekvivalencije (koje uopće nemaju ekvivalenta u hrvatskome jeziku).

1. UVOD

Poslovice kao izraz tradicije i duhovne kulture različitih naroda predstavljaju jedno veliko, još nedovoljno istraženo područje u znanosti. Istovremeno, važno je istaknuti da je sakupljačka djelatnost paremiografa zaštitila poslovično blago od zaborava te omogućila budućim istraživačima da ga proučavaju na svim razinama, od folklorne (koja je dosta zastupljena u dosadašnjim radovima), lingvističke, etimološke pa do antropološke, sociološke i psihološke razine. Sve su one bitne za rasvjetljavanje sličnosti i razlika poljskoga i hrvatskoga jezika te ih je nužno povezivati kako bi se interdisciplinarnim uvidom stvorila jasna slika o neraskidivoj vezi dvaju slavenskih jezika. U ovom se radu predstavljaju poljske i hrvatske poslovice s leksemom *pies* odnosno *pas*. Riječ je, naime, o poslovicama koje se nalaze u različitim zbirkama i rječnicima. Poteškoće su stvarali različiti načini klasifikacije i rasporedi poslovične građe, što je otežalo pronalaženje onih poslovice koje su predmet ovoga rada. Paremije o životinjama prisutne su u različitim jezicima svijeta, no osim što govore o karakteristikama i ponašanju životinja, mnoge od njih simbolički oslikavaju ljudske osobine i međuljudske odnose. Zato tu nije riječ samo o poslovicama „o psu”. Upravo nam interpretacija ili, bolje rečeno, rekonstrukcija stvarnosti, koja se zrcali u jeziku kao osnovnome sredstvu opisa svijeta, mnogo govori o tome koliko su određene kulturne zajednice bliske ili daleke.

Poljski izraz za poslovicu je *przysłowie*. Lako možemo uočiti da te dvije riječi imaju isti korijen: -slov-/słow-. U narodu se često za poslovicu govorilo *riječ* (npr. *Stoji riječ, Riječ je odvijeka, Štono riječ, Riječ je od davnine* i sl.), a taj je isti leksem prisutan i u latinskome nazivu *proverbium*. Dok je ranije u hrvatskome jeziku postojao niz termina od *prirička, proričja, prirječja* do *priričja* (a svi su oni doslovan prijevod lat. *proverbium*), naziv *poslovica* kao termin ustaljuje se tek u 19. stoljeću. Iz ruskoga jezika ušao je u hrvatski, i to kao složenica: *po-slov-ica*, pa odgovara strukturom već spomenutom latinskom izrazu: *pro-verb-ium*. Lat. *verbum* označava glagol, glagoljiti, govoriti. I ovdje se može povući paralela s poljskim i hrvatskim jezikom. U poljskom se prijevodu prvo javio oblik *przypowieść* koji u hrvatskome ima za sinonim *pripovijest* (od glagola *pripovijedati*). Dakle, riječ kao sredstvo govora i govorenje u samoj su biti nastajanja i opstanka poslovice, što ih je, dakako, primarno uvrstilo u govorni, a tek potom u književni žanr. O tome govori Julian Krzyżanowski određujući poslovicu kao usmenoknjiževni oblik: „*Przysłowie okazuje się zjawiskiem nie tylko językowym, ale również literackim. Jego alegoryczność, obrazowość, dydaktyzm, trwałość i powszechność każą je uznać za twór graniczny między zjawiskami językowymi i literackimi, za jednozdaniowy twór literacki, prosty czy nawet najprostszy, pozwalający dostrzec, jak zdanie staje się utworem literackim.*” (Krzyżanowski, 1969:8).

Poslovica je, dakle, najkraći usmenoknjiževni oblik. Pripada skupini tzv. minijatura ili mikrostruktura koje je André Jolles nazvao jednostavnim oblicima. No, pitanje određenja poslovice je još uvijek otvoreno. Poslovica u formi tvrdnje ili upute sažeto izražava neke, obično na prvi pogled, skrivene osobitosti ili zakonitosti životnih pojava, ljudskih ili prirodnih zakona, ili pak načina ponašanja. Paremiologija postaje ključ spontano stvorene vizije svijeta. U poslovicama se krije koncepcija koja je stalna sastavnica ljudskoga mišljenja, a odražava

one obrise stvarnosti koji su poznati i nepromjenjivi, pa ih možemo nazvati temeljnima. S njima se svi susreću tijekom svoga života. Naši su ih predci davno formulirali u oblike kratkih „zlatnih misli“. One sadrže znanje o svijetu koje uživa naše potpuno povjerenje jer su svojim opstankom i popularnošću pobijedile sve sumnje, a pritom nam pomogle da se lakše snađemo u mnogim životnim situacijama.

Poslovice kao jezični oblik imaju svoj izraz i sadržaj. S jezikoslovnoga stajališta one su jednostavne i složene rečenice (sastavljene od dvije do četiri sintagme). Ako nema oblik rečenice, u poljskome se naziva *zwrot*, što prevedeno na hrvatski znači *glagolski frazem*. Neki jezikoslovci ubrajaju poslovice u frazeme, ali ne i Anna Pajdzińska koja tvrdi: „*Pamięć nie są jednak jednostkami leksykalnymi, lecz minimalnymi tekstami utrwalonymi społecznie. Polegają weryfikacji logicznej, warunki ich życia są określone pragmatycznie, a nie gramatycznie. Przysłowiom można przypisać rozmaite intencje, wiele z tych spetryfikowanych tekstów nie tyle konstatuje, ile raczej kreuje oczekiwaną rzeczywistość.*” (Pajdzińska, 1993:12).

Drugi, pak, ističu slikovitost kao bitnu značajku poslovice:

„*Poslovice je precizna slikovita fiksacija, ona uopćava, apstrahira i tipizira raznovrsne životne pojave.*” (Kekez, 1984:55).

Naglašen je proces apstrahiranja koji čini poslovicu *ahistoričnom i ageografičnom*; poslovice apsolutizira i vrijeme i prostor pa odatle poetička podudarnost u mnogim kulturama svijeta. Ustaljene je površinske strukture (koja je najčešće koncizna, kratka), a sadržaj joj ima dva značenja: doslovno i preneseno. Često upravo preneseno značenje, koje se zasniva pretežno na metafori, snažnije određuje poslovicu pa se postiže višeznačnost u unutrašnjoj (dubokoj) strukturi. Granica između poslovice s doslovnim i prenesenim značenjem nije čvrsta jer se one ne razlikuju na denotativnome, nego isključivo konotativnome planu.

U različitim se rječnicima pod leksemom *pas* nalazi i velik broj poslovice. One nam pomažu rasvijetliti simboliku izabranoga leksema. Ta simbolička vrijednost slike može biti zajednička, ali i specifična svakomu narodu. *Rječnik simbola* J. Chevaliera i A. Gheerbranta te *Słownik symboli* W. Kopalińskoga razotkrivaju brojna i često suprotna simbolička značenja odabranoga leksema, a ona se dalje odražavaju i u poslovicama s tom *zoonimskom sastavnicom*: „*Pies jest symbolem wierności, przyjaźni, odwagi, ochrony, czujności, straży, usłużności; wiary; ozdrowienia; bóstw chtonicznych ciemności, podziemia, śmierci i Księżyca; towarzyszenia duszom zmarłych w drodze do podziemi; świtu, wiatru (szybkość), zręczności; płoności; inteligencji, sprytu; ciekawości pochlebstwa, płaszczenia się żebraka pod drzwiami bogacza (Ew. wg. Luk.16,19–31); egoizmu, cynizmu, zawiści, nikczemności, chciwości, zdrożności; padlinożerstwa, nieczystości, lupiestwa; zepsucia okrucieństwa, wściekliwości; wojny; diabła, herezji, pogaństwa.*” (Kopaliński, 1990:317).

Tako npr. u poljskom jeziku imamo poslovice tipa:

Pies najprzychylniejsze człowiekowi zwierzę.

Byś swemu psu i nogę uciął przecież on za tobą pójdzie.

U prvom se ističe vjernost psa čovjeku kao odlika pozitivnoga predznaka, dok se druga može tumačiti kao slijepa vjernost, čime se pretvara u nešto što je više negativno nego pozitivno.

U hrvatskome postoji frazem koji odgovara tomu značenju: *vjeran kao pas* ili pak poslovice *Pas je čovjekov najbolji prijatelj*. S druge strane, poljska poslovice kaže: *Psa glaskaj, ale kija z ręki nie puszczaj*. Ona bi odgovarala hrvatskoj: *Miri se sa psom, no štap drži*. A da nije riječ samo o nepovjerenju u tuđeg psa, potvrđuju sljedeće: polj. *I wierny pies ugryzie pana.*, hrv. *Ni u lakomca mjere, ni u psa vjere*.

Dakle, te poslovice (a i mnoge druge) svjedoče o našem, u najmanju ruku, dvoznačnome odnosu prema toj životinji. Ako leksem *pas* analiziramo na konotativnoj razini, uočiti ćemo da je on u poslovicama dio jezične slike svijeta pa stoga shvaćanje njegova značenja uvelike ovisi o društvenim i individualnim semantičkim konotacijama. Tako npr. u zemljama gdje su pojedine vrste životinja rjeđe ili manje zastupljene, neće biti niti poslovice s tim životinjama. Bit će zato na njihovim mjestima neke druge životinje ili će se isto značenje iskazati bez životinjske sastavnice. Čak i u vrlo bliskim jezicima imamo različite slike pomoću kojih se prikazuje identičan sadržaj. To znači da je „na površini slika predstavljena određenim leksemom, npr. leksemom životinje, a značenje slike daje se protumačiti na dubinskoj razini, gdje za tu sliku stoji nešto posve drugo. Što se pod određenom slikom podrazumijeva, to ovisi o govornicima nekog jezika, o uvriježenim stereotipima i konvencijama, a one su od jezika do jezika, od kulture do kulture različite” (Matulina, 1995:505).

No, ono što je zasigurno zajedničko svim jezicima, jest činjenica da se u poslovicama s animalnom komponentom svijet životinja uzdiže gotovo na ljudski nivo, i to tako što se pomoću životinjskih osobina metaforički predstavljaju (*crte*) ljudske ličnosti. Dakako, vrjednovanje tih osobina ponovno se vrši iz ljudske perspektive, tako da je tu jasno vidljiv antropocentrični karakter jezika. Antropocentizam se javlja dvojako: „*Po pierwsze, ujawnia go już sama struktura ilościowa złożonych jednostek leksykalnych. Tak wiele związków bezpośrednio odnosi się do ludzi i tak dużej liczbie połączeń rzeczywistość jest ujmowana z ich perspektywy, że nie można oprzeć się wrażeniu, iż centrum i miarą świata jest człowiek. Po drugie, o antropocentryzmie świadczy większość metafor i porównań utrwalonych we frazeologizmach. Przypisanie człowiekowi cech przysługujących zwierzętom lub rzeczom, porównanie człowieka do zwierzęcia lub przedmiotu wiąże się zwykle z wartościowaniem negatywnym.*” (Pajdzińska, 1991:25).

Kako proces apstrahiranja izdiže tekst na razinu hiperboličnosti, pa obično nijedna riječ u poslovice nije tematski znak, tako ni ovdje prikupljene poslovice nisu samo poslovice o psu (osim primjera koje ćemo posebno istaknuti) nego im je zajedničko to što u sebi sadrže leksem *psa*. Tako se njima može iskazati sve što se iskazuje i drugim poslovicama bez zoonimne komponente.

Ovaj istraživački postupak počiva na sljedećim metodama:

1. metoda *skupljanja* poslovice – koristili smo se pretežno leksikografskom literaturom
2. metoda *anketiranja* pomogla je steći djelomičan uvid u suvremenu uporabu poslovice u

poljskome i hrvatskome jeziku

3. metoda *kontrastivne analize* – njome se dolazi do zaključaka važnih za svaki jezik posebice, ali i do univerzalija koje povezuju oba promatrana jezika.

Prikupljanje poljskih i hrvatskih poslovice odvijalo se akademske godine 2000./2001. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i u Poljskoj na Šleskom sveučilištu (Katowice), kao i anketiranje. Potom je poljski korpus u obliku ankete ponuđen grupi studenata četvrte godine polonistike (25 izvornih govornika). Oni su imali tri mogućnosti za odgovor: poslovice *poznata / nepoznata / poznata u drugom obliku*. Tako je bilo moguće razlučiti koje su poslovice suvremenomu govorniku poljskoga jezika poznate, a koje ne. I hrvatska je građa podvrgnuta istoj metodi radi bolje preglednosti. Anketom je provedena selekcija po načelu poznato / nepoznato i tako se korpus u oba jezika smanjio. Hrvatsku je anketu ispunilo 25 studenata četvrte godine kroatistike Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Primjeri koje poslije koristimo u *kontrastivnoj analizi* najvećim su dijelom prepoznatljivi suvremenomu govorniku poljskoga, odnosno hrvatskoga jezika. Iznimka je ona grupa poslovice koja nema ekvivalenta u hrvatskome jeziku, a radi cjelovitosti analize nije ju bilo moguće izostaviti. Kod klasifikacije se uzima u obzir cjelokupan korpus. Primijenit ćemo tipologizaciju prema semantičkim poljima kakovu je koristio Josip Kekez (1996). Ona je opsežnija i broji više semantičkih polja, no s obzirom na prirodu poslovice koje su tema ovoga rada, nisu nam bila potrebna polja poput kalendarskog pa se ograničavamo na ona polja koja naši primjeri mogu potkrijepiti¹.

Tako poslovice redom uvrštavamo u:

- a) filozofsko značenjsko polje (Kekez 1996:84), npr:
- polj. *Tu jest pies pogrzebany.*
 - hrv. *U tom grmu leži zec.*
 - polj. *Lepszy żywy pies od zdechłego lwa.*
 - hrv. *Od veće je koristi pas koji laje, nego lav koji spava.*

Poslovice je već po svojoj prirodi bliska filozofskoj izjavi te je po toj logici moguće gotovo svaku poslovicu uvrstiti u ovo značenjsko polje. Ipak, prvu izdvojenju poslovicu smatramo izrazito filozofskom jer je govornici obaju jezika izgovaraju u trenutku spoznaje neke istine, a spoznaja slovi kao jedan od glavnih filozofskih problema. Druga poslovice provjerljivo iskustvo preoblikuje u izvor našeg znanja o svijetu i korisnosti.

- b) društveno značenjsko polje (Kekez 1996:65), npr:
- polj. *Zlego psa prędzej wilki zjedzą.*
 - hrv. *Ki zlo dela, zlo ga čeka.*
 - polj. *Kto się kładzie z psami, ten wstaje z pchłami.*
 - hrv. *Tko sa psima leže, pun buha ustane.*

U odabranim poslovicama društvena je komponenta snažnija u odnosu na moralnu jer je u objema poslovicama težište na opoziciji *individualno – kolektivno* (a ne: *dobro – zlo*). U prvoj se poslovice naglašava očekivana reakcija jednog društva na zločin pojedinca, a u drugoj se ističe društveni utjecaj na sudbinu pojedinca i njegovo djelovanje.

- c) etnološko značenjsko polje (Kekez 1996:80)
 polj. *Psa starego w łańcuch nie nawiedziesz.*
 hrv. *Mučno je stara psa učit' lajat'.* / *Neće star pas igre.*
 polj. *Gdy stare psy szczekają niech się młode nie mieszają.*
 hrv. *Kad stariji govori, valja da mlađi šuti.*

Običaji i navike nesumnjivo su dio etnološkog značenjskog polja, a izdvojene poslovice to najbolje oslikavaju.

- d) politološko značenjsko polje (Kekez 1996:154)
 polj. *Im bardziej ciskamy na psy, więcej szczekają.*
 hrv. *Pritisnuto jače, sve to više skače.*
 polj. *Kto jest za psa, ten musi czekać.*
 hrv. *Tko misli s vucima živjeti neka vije kao i oni.*

Antičko grčko shvaćanje kaže da je čovjek *po prirodi* „političko biće” (Kalin, 1998:68). U prvoj se poslovice politika zrcali kao sila koja stvara pritisak, a nasuprot njoj stoji čovjek ili grupa ljudi koja se ne pokorava vladajućem poretku stvari. Druga poslovice govori o tipu ljudi koji prevladava, točnije o Horkheimerovu tzv. *pokornom tipu* čovjeka.

- e) povijesno značenjsko polje (Kekez 1996:157)
 polj. *Duża psiarnia zje dużego szlachcica.*
 hrv.%
 polj. *Dobra psiarnia największy panu honor czyni.*
 hrv.%

Ove su poslovice vezane uz određeno povijesno razdoblje Poljske pa su za suvremenoga poljskoga govornika postale arhaične. Nemaju ekvivalente u hrvatskom jeziku. Slično je stanje ako pokušamo pronaći poljski ekvivalent poslovice *U Maglaju psi ne laju* koja izvorno pripada etnološkom značenjskom polju i vezana je uz opće mišljenje da je tamo dobar narod. Dakle, nepostojanje ekvivalenta nije nužno vezano uz određeno značenjsko polje.

- f) psihološko značenjsko polje (Kekez 1996:162)
 polj. *Nie będzie z psa słonina, ani z wilka baranina.*
 hrv. *Vuk dlaku mijenja, ali ćud nikada.*
 polj. *Każdy pies szczeka na swojej zagrodzie.* / *Każdy pies na swych śmieciach śmielszy.*

hrv. *Svako pašče na svih vratih ljuto. / Na svom koritu svako pseto najjače*

Obje poslovice pripadaju psihološkom značenjskom polju jer ilustriraju ljudsko ponašanje i čovjekovu prirodu, tj. ćud.

g) moralno značenjsko polje (Kekez 1996:114)

polj. *Pies poczciwszy od człowieka, nim ukąsi najpierw szczeka.*

hrv. %

polj. *Pas psa nie zje.*

hrv. *Pas pasjeg mesa ne ije.*

Odnos dobra i zla ovdje nije prenatlažen, ali u prvoj poljskoj poslovice vidimo moralnu opreku koja je izraženija jer s jedne strane imamo psa koji upozori prije nego što napadne, a s druge strane čovjeka koji to ne čini pa se time dovodi u pitanje njegovo poštenje. Druga poslovice u oba jezika znači isto i nadovezuje se na ljudsku solidarnost koja snažno ulazi u moralno značenjsko polje.

h) vjersko značenjsko polje (Kekez 1996:174)

polj. *Psie głosy nie idą pod niebiosy.*

hrv. *Pesje lajanje ne čuje se v nebo. / Što pas na zvijezde laje, to Bog ne sluša.*

itd.

Religijski elementi u poslovicama nisu rijetkost, ali nešto su manje prisutni u poslovicama vezanim uz zoonim *pas*. U skladu s time vjersko smo značenjsko polje potkrijepili samo jednim primjerom.

Moguća je i klasifikacija po tematskim skupovima, no neograničen broj arbitrarnih tematskih skupova ne dovodi do preglednosti gradiva, pomaže jedino kod kontrastivne analize kad se traže značenjski ekvivalenti u oba jezika. Samo radi ilustracije navodimo nekoliko primjera:

1. mladost – starost:

polj. *Gdy stare psy szczekają niech się młode nie mieszają.*

hrv. *Kad stariji govori, valja da mlađi šuti.*

2. zahvalnost – nezahvalnost:

polj. *Daj psu chleba, a pies psem.*

hrv. *Hrani pseto da te ujede.*

3. jednakost – nejednakost:

polj. *Gromada psów.*

hrv. *Vnogi psi – jednog zajca smert.*

4. hrabrost – bojažljivost:

polj. *Każdy pies na swych śmieciach śmielszy.*

hrv. *Na svom koritu svako pseto najjače.*

Poslovice koje se nalaze u ovome radu izdvojene su iz korpusa od 117 poljskih i 96 hrvatskih poslovice.

2. KONTRASTIVNA ANALIZA I USPOREDBA POLJSKIH I HRVATSKIH POSLOVICA

2.1. Potpuna ekvivalencija

Proučavajući prikupljenu poljsku građu, uočili smo da postoje poslovice koje se lako prevode na hrvatski jezik, točnije unutar hrvatskoga poslovičnog blaga postoje poslovice koje i na planu izraza i na planu sadržaja odgovaraju poljskim primjerima. Takvu smo ekvivalenciju nazvali potpunom. Ovom prvom tipu pripadaju, primjerice, sljedeće poslovice:

1. *Szczekający pies nie gryzie.*
Pas koji laje ne grize.
2. *Kto się kładzie z psami, ten wstaje z pchłami.*
Tko sa psima leže, pun buha ustane.
3. *Pies szczeka, wiatr niesie.*
Psi laju, vjetar nosi.
4. *Pies szczeka, karawana idzie dalej.*
Psi laju, karavane prolaze.

2.2. Djelomična ekvivalencija

Djelomična, tj. parcijalna ekvivalencija razlikuje se od potpune po tome što je lijeva strana samo djelomično podudarna s desnom. Točnije, u ovom tipu ekvivalencije postoje na razini izraza neke razlike, ali se još uvijek i u poljskim i u hrvatskim poslovicama nalazi leksem *psa*. Sadržaji su im podudarni:

1. *Pies ze wszystkich zwierząt człowiekowi najwierniejszy.*
Pas je čovjekov najbolji prijatelj.
2. *Psa głaskaj, ale kija z reki nie puszczaj.*
Ni u lakomca mjere, ni u psa vjere.
rjeđe: *Miri se sa psom, no štap drži.*
3. *Pies nigdy nie szczeka na swego, ale na obcego.*
Na onoga pas laje koga ne poznaje.
4. *Psów psami szczuj*
Pas psu brat.
5. *Najgorszy to pies co milczkiem gryzie.*
Čuvaj se tihe vode i psa koji šuti.

6. *Nie drażnij psa, to cię nie ukąsi.*
Ne diraj psa, dok spava.
7. *Lepszy żywy pies od zdechłego lwa.*
Od veće je koristi pas koji laje, nego lav koji spava.
8. *Nie na darmo pies szczeka.*
Stari pas uzalud ne laje.

2.3. Funkcionalna ekvivalencija

Funkcionalna ekvivalencija okuplja one poslovice koje su izrazom različite, tj. kod kojih se u hrvatskim primjerima nalaze drugačije slike (slike drugih životinja, čovjeka i sl.), dok je u poljskim poslovicama i dalje prisutan leksem *pas*.

1. *Tu jest pies pogrzebany.*
U tom grmu leži zec.
2. *Psa starego w łańcuch nie nawiedziesz.*
Staro drvo se ne savija. Drvo se svija dok je mlado.
3. *Daj psu palec, zechce mu się ręki.*
Pruži mu samo prst, a on grabi cijelu ruku.
4. *Nie ciągnij psa za ogon, bo cię ukąsi.*
Ne vuci mačku za rep, da te ne ogrebe.
5. *Nie nauczy się pies pływać, póki mu się w uszy wody nie naleje.*
Dok se zecu ne ulije voda u uši, ne zna plivati.

2.4. Nulta ekvivalencija

Nepostojanje semantičkog ekvivalenta u hrvatskom jeziku otvorilo je posljednji tip ekvivalencije koju smo nazvali *nultom ekvivalencijom*. Tu pripadaju poslovice koje su po mom sudu neprevodive na hrvatski jezik, točnije nećemo pronaći njima podudarne ekvivalente unutar hrvatskoga poslovičnog blaga. Isto bi vrijedilo i za hrvatske poslovice kad bi se našle s lijeve strane analize, jer u svakom jeziku postoji određen broj poslovice koje su karakteristične te ih je teško prevesti u neki drugi jezični sistem. Tako npr. imamo hrvatsku poslovicu *U Maglaju psi ne laju* u značenju „tamo žive mirni i dobri ljudi”, ali ona je toliko specifična za ovaj prostor u kojem živimo da nećemo pronaći u drugom jeziku njezin ekvivalent. U ovaj posljednji tip ekvivalencije pripadaju sljedeće poslovice:

1. *Dobra psiarnia największy honor panu czyni.*
„stvar prestiža, časti”
hrv.%
2. *Kto trzyma psiarnie, trwoni grosz marnie.*
„ulaganje u nešto beskorisno, nepotreban trošak”
hrv.%

3. *Duża psiarnia zje dużego szlachcica.*
 „jedna kuća teško može dva psa hraniti”
 hrv.%

U posljednje tri poslovice javljaju se pojmovi koji su vezani uz poljsku prošlost kad su postojali plemići koji su držali psetarnice. Poslovica pod rednim brojem dva nam govori da su te psetarnice bile stvar prestiža i časti. S druge strane, treća poslovica izjednačava vlasnika psetarnice s rasipnikom, dok je u četvrtoj psetarnica uzrok propasti plemića. Naravno, te su poslovice i izvornim poljskim govornicima danas značenjski daleke, tako da ih suvremeni govornik neće rabiti u svom govoru. Najčešće u nultu ekvivalenciju možemo uvrstiti primjere slabije semantičke prozirnosti koji su u prošlosti bili razumljiviji nego u sadašnjosti. To je dokaz da su poslovice, premda gramatički zatvoren i cjelovit oblik, otvorene u svojoj dubokoj strukturi te nije uvijek jednostavno otkriti o kojoj je situaciji riječ ako su izvučene iz svog konteksta².

3. ZAKLJUČAK

Analizom i usporedbom poljskih i hrvatskih poslovice s leksemom *pas* utvrdili smo da većina poljskih primjera ima svoj hrvatski ekvivalent. Samo 15,4% poslovice iz odabranoga korpusa od 65 pripada tzv. nultoj ekvivalenciji koja u sebi odražava poljske kulturne, povijesne i tradicionalne specifičnosti, neprevodive na hrvatski jezik. Najveći je broj poslovice djelomične / parcijalne ekvivalencije (37%) koja zajedno s prvim tipom (potpunom ekvivalencijom = 21,5 %) premašuje polovicu analiziranoga korpusa (58,5 %).

Dakle, simbol psa se odrazio u poslovicama oba jezika približno jednako. On je općeprihvaćeni simbol koji se često koristi i u drugim sličnim oblicima, primjerice basnama, te predstavlja pokretni arhetip prepoznatljiv u različitim kulturama. Osim toga, svaki narod unutar vlastite stvarnosti crpi slike u objašnjenju (eksplikaciji) nekog značenja. Često je riječ upravo o slikama iz životinjskog svijeta, a da nije uvijek riječ o identičnim slikama potvrđuje treći tip ekvivalencije koju smo prema D. Škari (1993) nazvali funkcionalnom (26,1%). Ovdje se leksem *pas* iz poljskih primjera prenosi slikom čovjeka ili nekim drugim slikama iz životinjskoga i biljnoga svijeta (npr. mačka, vuk, zec, riba, drvo i sl.). Njima se prenosi isti sadržaj te tako ispunjavaju istu funkciju kao i poljske poslovice s leksemom *pas*.

Ove rezultate radi preglednosti možemo prikazati i u obliku tablice čije smo odnose nastojali pratiti i brojem poslovice koje ilustriraju pojedini tip ekvivalencije:

korpus	ekvivalencija	br. poslovice	postotak
65	I. tip	14	21,5 %
	II. tip	24	37 %
	III. tip	17	26,1 %
	IV. tip	10	15,4 %

Osim ovih rezultata, primijetili smo da unutar poljskoga korpusa (kao i hrvatskoga) prevladavaju poslovice različitoga izraza a istoga sadržaja, tj. u oba je jezika izraženija sinonimija od homonimije, tako u poljskome imamo npr. sljedeće istoznačne poslovice:

Każdy pies szczeka na swojej zagrodzie. = Každý pies na swych śmieciach śmielszy.

Szczekający pies nie gryzie. = Pies, co bardzo szczeka, nie bardzo kąsa.

Pies szczeka, wiatr niesie. = Pies szczeka, słońce świeci. = Psy wyją, a księżyc świeci.

U hrvatskom su to na primjer:

Na svom koritu svako pseto najjače. = Svako pašće na svojih vratih ljuto.

Pas pasjeg mesa ne ije. = Pas od psa ne jede. = Vrana vrani očiju ne vadi.

Ne za psa kupel. = Nije za gusku sijeno. = Nije sedlo za magarca.

Ali sinonimija se javlja na još jednoj razini, pa tako imamo u poljskome korpusu različite varijantne oblike iste poslovice:

Jak pies ogrodnika: sam nie zje i nikomu nie da.

Pies na kości leży, sam nie je i drugiemu nie da.

Pies na sianie leży, sam go nie je, a krowie go nie da.

Slična je situacija i u hrvatskome:

Pas vrtarski, niti kosti glogje, niti je drugome da.

Kao pas kad leži na sijenu, pa sijena ne jede, a stoci koja bi ga jela ne da.

Odnos doslovnoga i prenesenoga značenja u oba jezika ide u korist figurativnoga. Na temelju ovoga istraživanja možemo zaključiti da na semantičkome planu između hrvatskih i poljskih poslovice prevladavaju više sličnosti nego razlike (koje se uglavnom odnose na izbor slika i asocijacija prilikom predstavljanja određene stvarnosti). Time potvrđujemo neraskidivu povezanost slavenskih jezika i potrebu da se nastave uspoređivati, jer ovaj rad nije odgovorio na sva pitanja koja nam se nameću u procesu kontrastivne analize. Tako npr. nije riješen problem podrijetla poljskih i hrvatskih ekvivalentnih poslovice, niti je iscrpljeno pitanje sinonimije (točnije, razlike varijanata od sinonimnih poslovice), a pojmovi poput antropocentrizma i vrjednovanja također otvaraju nove pristupe ovoj tematici koja je, uistinu, zanimljiva i poziva na daljnja istraživanja.

LITERATURA

- Berutto, G. (1994): *Semantika*. Zagreb, Izdanja Antibarbarus.
- Jolles, A. (1982): *Einfache Formen*. Tübingen, Max Niemeyer.
- Kalin, B. (1998): *Povijest filozofije*. Zagreb, Školska knjiga.

- Kekez, J. (1984): *Poslovice i njima srodni oblici*. Zagreb, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Kekez, J. (1986): *Svaki je kamen da se kuća gradi*. Osijek, Izdavački centar Revija, Radničko sveučilište „Božidar Maslarić”.
- Kekez, J. (1973): *Bibliografija poslovice i zagonetaka*. Novi Sad, Zbornik za slavistiku 5, 183–220.
- Kopaliński, Wł. (1990): *Słownik symboli*. Warszawa, Wiedza Powszechna, 317–320.
- Krzyżanowski, J. (1969 – 1978): *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich II*. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 885–915.
- Ljubičić, M. (1994): *O zoonimima u poslovicama*, Primijenjena lingvistika danas. Zagreb, HDPL, 86–95.
- Matulina, Ž. (1995): *Dvojezični rječnik kao interkulturalni posrednik – na primjeru paremija koje sadrže pojam životinje*, Prevođenje: suvremena strujanja i tendencije. Zagreb, HDPL, 505–516.
- Mikić, P., Škara, D. (1992): *Kontrastivni rječnik poslovice*. Zagreb, Školska knjiga i „August Cesarec”
- Pajdzińska, A. (1991): *Wartościowanie we frazeologii*. Język a kultura 3. Wrocław.
- Pajdzińska, A. (1993): *Frazeologizmy jako tworzywo we współczesnej poezji*. Lublin.
- Pintarić, N. (1994): *Vlastita imena u poljskim narodnim poslovicama*. Studia ethnologica Croatica 6, 137–150.
- Pintarić, N. (1996): *Poljski i hrvatski adresativni zoo-afektivi*. Jezik i komunikacija. Zagreb, 390–402.
- Skorupka, St. (1985): *Przysłowia a wyrażenia i zwroty przysłowiowe*. Prace Filologiczne XXXII, 359–364.
- Škara, D. (1993): *Kontrastivna analiza poslovice u engleskom i hrvatskom jeziku*. (Doktorska disertacija) Zadar.
- Wierzbicka, A. (1993): *Nazwy zwierząt*. O definicjach i definowaniu. Ur. J. Bartmiński i J. Tokarski. Lublin, 251–167.

Bilješke

¹ Kao što Gaetano Berutto u svojoj studiji (1994:100) navodi da se u semantici može kretati uz pomoć 'šire' ili 'uže' definicije semantičkog polja. Preuzetu tipologizaciju semantičkih polja shvaćamo u najšire mogućem smislu, pa joj možda više odgovara termin semantičke sfere, no nismo željeli mijenjati termine koje su već preuzeli izvori na koje se pozivamo.

² O unutrašnjoj (dubokoj) strukturi poslovice v. Kontrastivni rječnik poslovice (Mikić, P., Škara, D. 1992:13).

CONTRASTIVE ANALYSIS OF POLISH AND CROATIAN PROVERBS CONTAINING THE LEXEME *DOG*

Summary:

This paper deals with the results of the comparison of Polish and Croatian proverbs containing the lexeme “dog”. Our research showed that the reflection of the dog symbol is almost identical in the proverbs of the two languages that underwent analysis. The proverbs were classified according to semantic fields and thematic groups, which, in their essence, most often represent binary oppositions. According to the equivalence criterion, the proverbs were classified into the following four groups: (1) proverbs of complete equivalence, (2) proverbs of partial equivalence, (3) proverbs of functional equivalence, and (4) proverbs of zero equivalence. The results of our analysis showed that partial equivalence occurs most frequently, whereas only 15.4 percent of proverbs from our corpus belong to the so-called zero equivalence group (i.e. proverbs with no equivalent in the Croatian language).

Key words: Polish proverbs, Croatian proverbs, lexeme “dog”, contrastive analysis, classification of proverbs

